

2025 FISCAL REFORMS DISCUSSION

Image 1 & 4 are BY: GovernmentZA | Link: <https://flickr.jp/2qiv24v> | Link: <https://flickr.jp/2qiv24v>

Setswana

TSHOBOKANYO YA DITHULAGANYO

Go itsetsepela ga ikononomi ya naga go botlhokwa thata mo go nneng le tihabololo ya ikonomi e e itsetsepetseng, mme lefa Aforika Borwa e lebane le go sa lekalekane ga matlole a puso magareng ga lotseno lo lo bonwang ka lekgetho le tsela e puso e dirisang madi ka yone. Seno se feleletsa ka gore go nne le sekoloto se se ntseng se tthatlhoga ka seelo se segolo, se se godileng go tloga ka fa tlase ga diperesente di le 24 tsa GDP ka 2009 go ya go diperesente di le 74 ka 2024. Mo go yone paka eo, ditshenyegelo tsa go duela sekoloto sa madi a lekgetho di ile tsa gola go tloga go diperesente di le 9 go ya diperesente di le 21, mme seo se ile sa fokotsa madi a puso a a tshwanetseng go dirisa mo ditirelong tsa botlhokwa tsa setšhaba.

Go nna bonya ga palogare ya kgolo ya ngwaga le ngwaga ke selo sa konokono se se bakang ditlamorago tseno, mme lefa go tswelela ga go tlhoka tekatekano gono le koketsego ya sekoloto go okeditse dikotsi mo go tlhomameng ga ikonomi ya lobaka lo loleele. Go ikaega mo go oketsegileng mo ditheong tsa selegae tsa ditšhelete gore di thuse puso kadimo ya madi e fokoditse go adima mo ditheong tsa poraefete. Maiteko a gangwe le gape a go tsepamisa sekoloto a kgoreleditswe ke go diega ga go baakanngwa ga tekanyetsokabo, mme seno se dirile gore go nne le dikelo tse di kwa godimo sa morokotso le kgolo e e bonya. Kwantle ga tsereganyo, dikelo tse di kwa godimo tsa sekoloto di tla tswelela di tsenya kgatelelo mo kgolong ya ikonomi, thibela dipeeletso, le go tswelela di godisa ditshenyegelo tsa dikadimo.

Lebaka leno ke lone le le dirang gore puso e lebe fa e le gore go nna le thulaganyo ya semmuso ya matlole a puso go ka se thuse go busetsa Aforika Borwa mo boemong jo bo molemo jwa matlole a puso a a itsetsepetseng. Mo lefatsheng lotlhe, dithulaganyo tsa matlole a puso di ile tsa dirisiwa go thibela go adima madi ka tsela e e feteletseng le go tokafatsa tiro e e dirwang ke mafapha a puso. Thulaganyo e e dirilweng sentle e ka tokafatsa go ikanngwa ga matlole a puso, ga nonotsha boitshwaro mo tirisong ya tekanyetsokabo, le go dira gore babeeletsi ba nne le tshepo, ba kwa bofelong ba tshegetsang kgolo le boitsetsepelo jwa ikonomi.

Dithulaganyo tsa matlole a puso ke didiriswa tse ka dinako dingwe di akarediwa mo Melaong ya Boikarabelo jwa Matlole a puso [Fiscal Responsibility Laws (FRLs)], e mo go yone go nang le mefuta e meraro ya konokono:

- Di-FRL tse di tshalosang melaometheo kgotsa melao ya taolo ya mmuso ka merero ya ditšhelete, tse dipuso di tshwanetseng go di ikobela (Mofuta I).
- Di-FRL tse di nang le melao ya tsamaiso e e laolang mmuso ka tiriso ya merero ya ditšhelete, le go tshalosa ditiroso, ditsamaiso tsa semmuso, le ditlhokego tsa go neela dipegelo tse di amanang le taolo ya mmuso ka merero ya ditšhelete, (Mofuta II); le

national treasury

Department:
National Treasury
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

- Di-FRL tse di nang le dipalo tse di tlhomameng tse di ikaeletseng le dilekanyetso tsa diphelelo tsa botlhokwa tsa taolo ya mmuso ka merero ya ditšhelete- tse di jaaka tlhaelo, selekanyo sa sekoloto, kgotsa selekanyo sa kgolo ya tiriso ya madi, jalo le jalo.

Molao wa Aforika Borwa wa Tsamaiso ya Matlole a Setšhaba, wa 1999 (Molao 1 wa 1999- "PFMA") le Molao wa Melaotlhommo ya Madi le Merero e e Amanang le One, wa 2009 (Molao 9 wa 2009- "MBARMA") ke di-FRL tse di dumalanang thata le Mofuta II wa thulaganyo. Molao eno e tlhalosa ditsamaiso le dipatlafalo tsa go bega go fetisa ditekanyetsokabo le go tlabolola taolo ya mmuso ka merero ya ditšhelete. Fa molao eno e ne e ka nonotshiwa ka thulaganyo ya semmuso ya matlole a puso, popego e e tlhomameng ya thulaganyo e ka nna nngwe ya mekgwa eno e mebedi:

- **Molao wa Dipalo tsa Matlole a Puso:**

Mokgwa ono o tla dira gore go nne le dilekanyetso tse di tlamang tsa dilekanyo tsa sekoloto kgotsa tsa ditlhaelo tsa matlole. Dilekanyetso tsa sekoloto, ka sekai, di tla pateletsa puso go adima ka selekanyo se se beilweng go sa le gale se se tsamaisang le GDP, fa molao wa tlhaelo o tla lekanyetsa kadimo ya ngwaga le ngwaga ya puso. Dikgato tseno di tla nonotsha ponelopele ya pholisi, go thibela tiriso ya madi e e feteletseng, le go tlhomamisa batsayakarolo ba ba farologaneng.

Le fa go ntse jalo, molao ya dipalo e ka gagamatsa dilo, mme go ka tlhokega melawana e e tlhalositsweng sentle ya go ikgolola fa go na le mathata kgotsa maemo a tshoganyetso a ikonomi. Gape e ka dira gore go nne le thotloetso mo pusong ya mo isagweng gore e nne le seabe mo "pegong e e tlhamilweng" e le gore go lebege jaaka e kete e ikobela molao mme gone e sa latele dintlha tsa one.

- **Mokgwa wa Ditiro tsa Palamente:**

Mokgwa ono o ka se ikaege ka mekgele kgotsa dilekanyetso tse di gagametseng tsa taolo ya mmuso ka merero ya ditšhelete tse di beilweng go sa le gale. Go na le moo, o tla akaretsa melaometheo ya boitsetsepelo jwa matlole mo tirong le go tlisa ditlhopho tsa tekanyetsokabo. Tsamaiso nngwe le nngwe e ka tshwanela, ka sekai, go tlisa leano la matlole la paka ya mo magareng le le bontshang gore le ikobela molao le le nang le ditekanyetso tse di beilweng go sa le gale tsa boitsetsepelo. Fa tekanyetsokabo e neseditsewela, leano la matlole la botsamaisi le tla dirisiwa jaaka molaomotho o ditekanyetsokabo tsa mo isagweng di tla bapisiwang le one, go tlhomamisa gore go na le peoleitlho le go rwala maikarabelo mo go oketsegileng.

Thulaganyo e e dirilweng sentle ya matlole a puso e tshwanetse go dira gore go nne le tekatekano magareng ga tiriso e e siameng ya madi le go tsamaisana le maemo, go tlhomamisa gore ditaolo tsa mmuso ka merero ya ditšhelete di tswela di tlhomame fa di ntse di letla gore go nne le diphetogo tse di tlhokegang go tsibogela diphetogo tse di nnang gone mo ikonoming. Go tlhamiwa ga thulaganyo ya mo isagweng ya matlole – e ka tswa e le gore e akaretsa mekgele e e gagametseng ya dipalo kgotsa e tlhalosa seabe sa semmuso sa ditekanyetso tsa matlole le melaometheo ya go tlhamiwa le go tsenngwa tirisong ga taolo ya mmuso ka merero ya ditšhelete – go tshwanetse ga lebana le dikgwetlho dingwe tsa botlhokwa. Dikgwetlho tse di akaretsa:

- **Go Tlhomamisa Boitsetsepelo:**

Thulaganyo ya matlole e tshwanetse go tlhamiwa ka tsela e e tla tlhomamisang gore dilekanyo tsa sekoloto di tswela di laolesega fa nako e ntse e tsamaya.

national treasury

Department:
National Treasury
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

- **Go Nna le Tekatekano Magareng ga go Tsamaisana le Maemo le Tiriso e e Siameng ya Madi:**

Le fa gone melao ya matlole a puso e dira gore go nne le boitsetsepelo, e tshwanetse go letlelela diphetogo tse di tlokegang fa go na le mathata a ikonomi.

- **Go Nonotsha ga Ditheo:**

Go nonotsha ditheo tse di bayang leitlho tse di jaaka kgotla ya matlole go ka tokafatsa go ikobelwa ga molao le go ikanngwa ga setheo.

- **Go sa Fitlhele Setšhaba Sepe:**

Ditlhokwa tse di tlhamaletseng tsa go bega di tla dira gore setšhaba se tshepe setheo mme se tla tsereganya mo dingangisano tsa dipholisi tsa matlole tse di itsisitsweng.

Maikaeleo a tokomane e ya dipuisano ke go nna le seabe mo ngangisanong e e kaga thulaganyo ya matlole e e siametseng Aforika Borwa, go tlhomamisa gore botsamaisi jwa mo isagweng le dikokomana tse di tlang ga di imelwe ke maitlamo a a sa tlhomamang a taolo ya mmuso ka merero ya ditšhelete a a dirilweng ke kokomana e e tileng pele. Puso e tla tswelala e rerisana le batsayakarolo go tokafatsa motheo wa matlole a puso, mme dikgato tse di ka tsewang tsa molaotheo di ka akanyediwa mo dingwageng tse di tlang.

national treasury

Department:
National Treasury
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

